

Večjezično šolanje v Kanalski dolini: mit ali realen scenarij?

1 Uvod in opredelitev problema

Slovenska manjšina v Furlaniji – Julijski krajini razpolaga z mrežo šol s slovenskim učnim jezikom, ki je prisotna na Tržaškem in Goriškem, medtem ko sta na Videmskem, v Špetru, prisotna dvojezična šola in vrtec, ki sta del slovenske šolske mreže. Kanalska dolina, ki prav tako spada v poselitveno območje Slovencev v Italiji, pa nima vzpostavljenega sistema šol s slovenskim učnim jezikom ali dvojezičnih šol, zato je bila pravica do učenja slovenščine v šolah Kanalske doline od nekdaj med prizadevanji krajevnih slovenskih organizacij in slovenske manjšine nasploh.

Učenje slovenščine je pomembno za ohranjanje jezika ter medgeneracijski prenos jezika in kulturne dediščine. Vključevanje manjšinskega jezika v šolski kurikulum pa je pomembno tudi z vidika statusa jezika. Z vključitvijo v šolski sistem pridobi manjšinski jezik uradni status v šolski sferi, kar pozitivno vpliva na status jezika v družbi. Manjšinski jezik je v šolski sistem lahko vključen kot predmet (in sicer kot obvezni, dodatni ali izbirni predmet, drugi ali tuji jezik) ali kot učni jezik (za omejeno število ur ali kot edini učni jezik). V zadnjem primeru gre vsekakor za kombinacijo obeh možnosti: kot učni jezik in kot predmet.

V teh letih se v Kanalski dolini razvija in uvaja inovativen model večjezičnega šolanja, ki vključuje vse dolinske jezike, vključno s slovenščino, in ki smo mu posvetili glavnino naše pozornosti. Namen referata je analizirati proces uvajanja slovenščine v šole v Kanalski dolini, popisati dejansko izvajanje le-tega, proučiti pričakovanja soudeleženih deležnikov in civilne družbe, proučiti močne in šibke točke ter analizirati možne razvojne perspektive.

2 Opredelitev glavnih konceptov in terminološka pojasnila

Osnovno- in srednješolsko izobraževanje

Skladno z italijanskim šolskim sistemom s pojmom »osnovna šola« opredelimo šolanje za starostno kategorijo od 6. do vključno 10. leta starosti (pet razredov). Dalje se izobraževanje deli na srednje šole prve stopnje (od 11. do 13. leta starosti – trije razredi) in srednje šole druge stopnje (od 14. do 19. leta starosti – pet razredov). Vrtci, osnovne in srednje šole prve stopnje so združeni v večstopenjska ravnateljstva.

Manjšinski jezik

Manjšinski jezik je v prispevku pojmovan kot avtohtoni jezik, ki ni v dominantnem položaju v prostoru in ni uradni državni jezik. V prispevku je govora o manjšinskih jezikih, ki so deležni določenega formalnega priznavanja (slovenščina, nemščina, furlanščina). Manjšinski jezik ima lahko v določeni realnosti/državi status manjšinskega jezika, v sosednji državi pa status uradnega državnega jezika (v primeru Kanalske doline sta to slovenščina in nemščina). Drugi jeziki spadajo v kategorijo tako imenovanih regionalnih jezikov in nimajo statusa uradnega državnega jezika v nobeni državi (npr. furlanski jezik).

Pomen vključevanja manjšinskega jezika v šolske sisteme z vidika jezikovnih manjšin

Številni strokovnjaki – npr. Fishman (1991) in Paulston (1987), če omenim najbolj prodorna – so izpostavili tri ključne dejavnike, ki vplivajo na ohranjanje in razvoj jezika: družino, šolanje in skupnost oz. družbo. Pravica do učenja manjšinskega jezika in šolanja v manjšinskem jeziku je ključnega pomena za ohranjanje jezika ter medgeneracijski prenos jezika in kulturne dediščine. Z vprašanjem jezika je tesno povezano tudi vprašanje identitete oz. identifikacije z določeno jezikovno skupnostjo. Šolanje v manjšinskem jeziku spada med

osnovne zahteve manjšine in možnosti šolanja v manjšinskem jeziku odražajo stopnjo zaščite, ki jo večina dodeljuje manjšini oz. je je manjšina deležna.

Priporočila Evropske unije: materni jezik in dva tuja jezika

Evropska unija je uvidela, da večjezičnost prebivalstva predstavlja predpogoj za združeno Evropo in podlago za integracijske procese, zlasti v obmejnem prostoru. Pri promociji večjezičnosti je priporočala, da bi se učenci učili dva tuja jezika, po možnosti jezika sosednjih držav (sklepi Evropskega sveta iz decembra 2017).¹

3 Metodologija

Za analizo problema smo v teoretičnem delu s pomočjo strokovne literature analizirali sorodne modele večjezičnega izobraževanja. Nadalje smo rekonstruirali razvoj uvajanja slovenščine v šole Kanalske doline s pomočjo poročil, časopisnih in drugih pisnih virov ter intervjujev s kvalificiranimi sogovorniki. V zadnji fazi so stekli še intervjuji z vodstvom večstopenjskega ravnateljstva Ingeborg Bachmann na Trbižu, kjer se uvaja večjezični pouk, nekaterimi učitelji slovenščine, starši in drugimi nosilci interesov: slovenskimi društvi v Kanalski dolini, krovnicima organizacijama Slovencev v Italiji Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo (SKGZ) in Svetom slovenskih organizacij (SSO), predstavniki deželne uprave, predstavniki lokalnih občin ter izvoljenimi predstavniki iz vrst slovenske manjšine. Intervjuji so potekali v živo, prek telefona in videokonferenčnih sistemov. V sklepnem delu smo pridobili še mnenje Republike Slovenije, in sicer Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ter višje pedagoške svetovalke za slovenske šole v Italiji.

4 Tro- ali večjezično šolanje/izobraževanje

2

O tro- ali večjezičnem šolanju govorimo, ko se vse tri jezike (ali več) poučuje kot učni predmet in so hkrati uporabljeni kot učni jezik v relevantnem obsegu (število učnih ur). Pri implementaciji koncepta pa gre zaslediti veliko raznolikost v organizaciji pouka, didaktičnih pristopih in ciljih večjezičnega šolanja.

Tro- ali večjezično izobraževanje je treba ločevati od enojezičnega izobraževanja z dvema ali tremi tujimi jeziki.² V zadnjem primeru je učni jezik en sam, ostale jezike se uporablja le pri pouku tujih jezikov. Razlika je torej v učnem jeziku oz. učnih jezikih, ki hkrati odražajo tudi razliko v statusu jezika/jezikov v kurikulumu: v prvem primeru imajo jeziki status učnega jezika, v drugem pa tujega jezika oz. drugega in tretjega jezika.

Z večjezičnim poukom se odpira tudi vprašanje ustreznega predznanja jezikov, ki je pomembna predpostavka, da se lahko jezike uporablja kot učne jezike.

Ob šolskem okolju je za učenje jezikov relevantna tudi prisotnost jezikov v okolju: ali je učni jezik tudi jezik, ki je del okolja, kjer ga lahko učenci potem uporabljajo, utrjujejo in neposredno usvajajo (obraten primer so mednarodne šole z angleškim učnim jezikom, kjer se angleščina uporablja večinoma samo v šolskih prostorih z namensko oblikovanimi okolji in dogodki).

4.1 Na poti do večjezičnega izobraževanja: razmislek o namenu večjezičnega izobraževanja

Večjezično šolanje je del strategije jezikovnega načrtovanja: pri njeni realizaciji sodeluje več nosilcev interesov, vsak s svojimi potrebami in pričakovanji. Za usklajeno delovanje je pomembno razjasniti in čim bolj jasno opredeliti, kateri namen zasledujeta uvedba in izvajanje večjezičnega šolanja v določenem okolju, in to na ravni vseh družbenih deležnikov: družbe, ki živi v okolju, kjer se izvaja večjezično šolanje, institucij, ki sodelujejo ali podpirajo večjezično šolanje, in na ravni posameznikov, ki izberejo večjezično šolanje. Z jasno definiranim namenom je lažje opredeliti tudi operativne cilje in spremljati njihovo realizacijo.

¹ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/142692.pdf

² Lahko gre za tuje jezike ali jezike okolja.

V nadaljevanju navajamo nekatera vprašanja, ki si jih moramo postaviti pri določanju namenov večjezičnega izobraževanja. Ta smo oblikovali na osnovi strokovne literature. Nekateri možni nameni zadevajo izključno ožje področje delovanja šole, drugi pa so širši.

1. *Ali večjezično šolanje prispeva zgolj k ohranitvi manjšinskega jezika v izbrani skupnosti ali k njegovemu razvoju/revitalizaciji?*

Pri večjezičnih modelih ni vedno jasno in enoznačno opredeljeno, ali je večjezično šolanje namenjeno zgolj ohranjanju jezikov kot dela kulturne dediščine ali tudi njihovem razvoju v smislu uporabe za nadaljevanje šolanja in javne rabe jezika. Če je na primer v učnem načrtu predvideno usvajanje tradicionalnih pesmi, je to bolj povezano z ohranjanjem kulturne dediščine, če gre na primer (tudi) za učenje izpolnjevanja vlog v slovenščini, pa gre za razvoj jezika v smislu širjenja njegove rabe na javno sfero ali na akademsko raven, na primer s pisanjem referatov v slovenskem jeziku.

2. *Ali gre za tranzicijski model večjezičnega šolanja ali za model, ki stremi k usvajanju enakovrednih jezikovnih kompetenc v vseh treh jezikih?*

Pri večjezičnih modelih izobraževanja tudi ni vedno jasno opredeljeno, ali gre za tranzicijski model, ki stremi k razvoju višjih akademskih jezikovnih kompetenc v enem samem (večinskem) jeziku, ali za model, ki stremi po polni večjezičnosti v smislu enakovrednega obvladovanja več jezikov ob koncu šolanja. Pri tranzicijskem modelu gre za postopno tranzicijo od jezikov okolja, ki so šolajočim se bližji, k uradnim (večinskim) jezikom. Vloga jezikov torej ni enakovredna, ker je končni cilj usposobljenost posameznika, da lahko nadaljuje s šolanjem v uradnem oz. večinskem jeziku, medtem ko ostali jeziki postopoma pridobivajo vedno bolj obrobno vlogo.³ V obratnem primeru pa večjezični model stremi k usvajanju enakovrednih jezikovnih kompetenc in posameznika usposobi za uporabo vseh jezikov na enakovredni ravni, kar posledično pomeni, da bi lahko učenec nadaljeval šolanje v vseh učnih jezikih, saj ima za vse učne jezike razvite akademske jezikovne kompetence na ustrezni ravni.

3. *Ali je namen večjezičnega šolanja večjezičnost posameznikov, ki naj obvladajo več jezikov, ali pa oblikovanje večjezične družbe, kjer se uporabljajo različni jeziki tudi v javni sferi?*

Postavlja se vprašanje, ali večjezično šolanje zasleduje večjezičnost posameznikov ali večjezično družbo. Večjezičnost je tako individualni kot družbeni pomen in posledično lahko govorimo o večjezičnih posameznikih in večjezični družbi. Z uvajanjem večjezičnega šolanja se postavlja vprašanje, ali je namen večjezičnega šolanja večjezičnost posameznikov ali tudi večjezičnost prostora, tudi v smislu prisotnosti in uporabe več jezikov v prostoru, pa tudi v javnem življenju.

4. *Ali je namen večjezičnega šolanja zgolj zasledovanje večjezičnosti, ker je trenutno aktualna in pozitivno vrednotena, ali usvajanje točno določenih jezikov, ki imajo v danem okolju določeno težo/pomen?*

Iskreno je treba razmisliti o globljih motivih, zaradi katerih se družine in posamezniki odločajo za večjezično šolanje. Med starši narašča interes za vključevanje otrok v večjezične modele šolanja, saj so številne raziskave dokazale prednost večjezičnosti in zgodnjega usvajanja več jezikov. Pri tem je težišče na usvajanju jezikov, izbira jezikov pa stranskega pomena. To pomeni, da je staršem precej vseeno, za katere jezike gre, pomembno jim je le, da gre za več jezikov. Postavlja se torej vprašanje, ali je motivacija za izbiro večjezičnega šolanja vezana zgolj na prednosti večjezičnosti in večjezičnega šolanja ali se odločajo za večjezično šolanje, ker si želijo znanja točno tistih jezikov, ki so del kulturne dediščine kraja. Ali izbiro slovenščine narekuje pretežno želja po večjezičnosti ali je za tem premišljena izbira slovenskega jezika?

³ Na primer v Luksemburgu se na nižjih stopnjah v večji meri uporablja luksemburški jezik, z višanjem stopnje šolanja pa v vedno večji meri francoščina. Na višjih stopnjah se druge jezike opusti v korist francoščini, ki postane prevalentni jezik šolanja.

5. *Ali večjezično šolanje prispeva k novemu razmerju med globalizacijo in regionalizacijo ter ustvarjanju večjezične regije in večjezične Evrope?*

Gre za vprašanje umeščanja večjezičnosti v prostor oz. regijo. Zgodovinski razpleti so v zadnjih desetletjih ustvarili pogoje, ki so bolj naklonjeni razvoju večjezičnega šolstva. Tudi evropski integracijski procesi so prispevali k bistvenim spremembam v doživljanju večjezičnosti in večkulturnosti v obmejnih regijah. Sodelovanje v obmejnem prostoru postaja tesnejše. Ob uveljavljanju angleščine kot globalnega jezika pa se postavlja vprašanje, ali bomo v obmejnem prostoru uporabljali angleščino za sporazumevanje ali regionalne jezike, ki so tudi nosilci kulturne dediščine kraja. Kanalska dolina se je uveljavila kot dolina v osrčju Evrope, na stičišču treh kultur in jezikov, ter skuša promovirati to svojo posebnost, tudi v turistične namene. Večjezičnost doline je potem logična predpostavka. Mogoče pa tudi predpostavka za oblikovanje in razvoj čezmejnih regij.

Tudi pri udejanjanju večjezičnega šolanja v Kanalski dolini velja razmisliti o namenu, ki ga zasledujejo različni nosilci interesov oziroma o usklajenem pristopu med njimi: ali nameni različnih nosilcev interesov lahko sobivajo in se dopolnjujejo ali pa se vzajemno izključujejo?

4.2 Kratka predstavitev primerov tro- in večjezičnih modelov izobraževanja

Preden preidemo k predstavitvi modela večjezičnega šolanja, ki je bil oblikovan za potrebe Kanalske doline, naj prikažemo še primere že uveljavljenih modelov v drugih evropskih kontekstih.

Dolina Aoste

Z deželnim statutom Doline Aoste sta zajamčena enakopravnost med italijanskim in francoskim jezikom. V določenih predelih se med skupnostjo Walserjev uporablja tudi regionalne jezike, ki so nemškega izvora. V teh predelih se poučuje tudi nemščino kot tretji jezik.

Sicer pa se na šolah vseh stopenj v Dolini Aoste učenci učijo enako število ur italijanski in francoski jezik, oba jezika se lahko uporabljata kot učni jezik. Učenje ostalih dolinskih jezikov pa ni normirano in odločitev je tako prepuščena šolam, ki se odločajo za učenje teh jezikov ob finančni podpori deželne uprave. Na sekundarni stopnji je opaziti upad ur uporabe francoščine kot učnega jezika.

Južna Tirolska/Gornje Poadižje

Na Južnem Tirolskem ima nemška skupnost pravico do šolanja v nemščini na vseh stopnjah, od vrtca do vključno visokega šolstva. Italijanščino se poučuje kot drugi jezik. Obratno pa se na šolah z italijanskim učnim jezikom poučuje nemščino kot drugi jezik. Z novim tisočletjem je bil uveden nov pristop, ki stremi k razvoju funkcionalne večjezičnosti otrok.

V predelu, kjer so naseljeni tudi Ladinci, so priredili model: vse šole so dvojezične, tako da se enako število ur uporablja italijanščino in nemščino kot učni jezik, ob tem pa se učenci vseh stopenj učijo tudi ladinskega jezika, ki se uporablja tudi kot učni jezik za omejeno število ur. Na vrtčevski stopnji pa potekajo dejavnosti v jeziku, ki je otrokom prvi jezik, kar je povečini ladinščina. V primeru, ko otrokov prvi jezik ni ladinščina, vzgojiteljice uporabljajo tudi nemščino in italijanščino, tako da je vrtčevsko okolje večjezično. V prvem razredu osnovne šole se otroke postopoma uvaja v večinske jezike, to je v italijanščino in nemščino, ki postaneta ciljna jezika. Z zviševanjem jezikovne kompetence v italijanščini in nemščini se oži raba ladinščine, ki ima v višjih razredih bolj obrobno vlogo.

Učitelji na vseh stopnjah morajo obvladati vse tri jezike in to tudi ustrezno dokazovati.

Južna Koroška

Na Koroškem so poleg šol z nemškim učnim jezikom tudi tako imenovane dvojezične šole z nemškim in slovenskim učnim jezikom. Za dvojezične osnovne šole normativa predvideva, da poteka pouk pol v nemščini in pol v slovenščini, kar se realno težko udejanja in velikokrat prevlada pouk v nemščini. V Celovcu pa zasledimo primere dvojezičnih šol, kjer se učni jezik alternira na dnevni (en dan poteka pouk v nemščini, naslednji dan v slovenščini) ali tedenski ravni.

Ponudba dvojezičnega šolanja se zaključí s primarno stopnjo, nato je slovenščina na voljo le kot dodatni obvezni predmet, kot alternativa obveznemu predmetu ali kot izbirni predmet. Izjema je le Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu. Od šolskega leta 1999/2000 je na slovenski gimnaziji v Celovcu na voljo projekt Kugyjevih razredov, po katerem poteka pouk v treh jezikih (slovenščini, nemščini in italijanščini) ter angleščini. Posamezne šole in vrtci pa se lahko odločijo, da svojo izobraževalno ponudbo obogatijo z dodatnimi urami tujih jezikov.

Na vrtčevski stopnji velja omeniti projekt Tri roke/Drei Hande/Tre mani, v katerem so sodelovale šole s Trbiža, Kranjske Gore in Podkloštra (Arnoldstein). Gre za projekt, ki spodbuja večjezičnost in povezovanje. V ta namen so se dvakrat tedensko izmenjevale vzgojiteljice iz sodelujočih vrtcev iz treh držav in se vključevale v aktivnosti drugega vrtca ter tako pripomogle k razvijanju jezikovnih kompetenc otrok v tujih jezikih.

Luksemburg

Uradni jezik je luksemburščina; francoščina je določena kot jezik prava, luksemburščina in nemščina pa kot jezika javne uprave. Za šolski sistem je značilno, da se na nižjih stopnjah v večji meri uporablja luksemburški jezik, z višanjem stopnje šolanja pa se utrjuje položaj francoskega jezika. Tako se luksemburščina uporablja kot prvi jezik v predšolski vzgoji, medtem ko je francoščina dominantna na sekundarni stopnji. Kot posledica migracij in demografskih sprememb danes večina šoloobvezne populacije ne uporablja luksemburškega jezika doma.

Šolski sistem točno določa zaporedje uvajanja vseh treh jezikov šolanja: na predšolski stopnji se uporablja luksemburščina, osnovnošolsko izobraževanje (od 6. do 12. leta starosti) pa poteka večinoma v nemščini. Nemščina je učni jezik pri večini predmetov, v njej steče tudi opismenjevanje. Francoski jezik uvedejo v drugem razredu, pri 8. letih starosti.

Na sekundarni stopnji se uporabljata nemščina in francoščina, luksemburščina je prisotna le obrobno. Na tej stopnji se uvede še učenje angleščine kot tujega jezika.

Kot zanimivost lahko izpostavimo, da se od učiteljev pričakuje, da vsaj pol leta študirajo v tujini, in to v državi, kjer je uradni jezik francoščina oz. nemščina.

Baskovske države

V baskovskih državah je na voljo dvojezični model, kjer se kot učni jezik uporabljata baskovski in španski jezik. V zadnjih letih se lahko poskusno uvaja tudi angleščino kot dodatni učni jezik za omejeno število ur, večinoma na nižjih stopnjah.

5 Slovenščina v šolah Kanalske doline

Kanalska dolina nima vzpostavljenega sistema šol s slovenskim učnim jezikom, zato je bila pravica do učenja slovenščine v šolah Kanalske doline od nekdaj med prizadevanji slovenskih organizacij in slovenske manjšine nasploh. Težava je bila tudi v opredelitvi oblike, s katero se je slovenščina uvajala v šole: slovenščina se je v taki in drugačni obliki postopoma pojavljala v šolstvu, sicer pa zelo fragmentarno in nesistematizirano. Težave so bile tudi s financiranjem ur pouka slovenščine, ker slovenščina ni imela statusa v uradnem predmetniku in tudi ne statusa učnega jezika, zato je ni neposredno financiralo italijansko ministrstvo za izobraževanje.

Proces vključevanja slovenščine v šolah Kanalske doline lahko v grobem ločimo v tri razvojne faze:

1. vključevanje slovenščine v šolsko ponudbo;
2. uvedba predmeta slovenski jezik;
3. uvedba večjezičnega šolanja.

5.1 Zgodovinski razvoj vključevanja slovenščine v šole Kanalske doline

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so se začeli tečaji slovenskega jezika, ki so bili večinoma namenjeni otrokom, saj so od leta 1919 v Kanalski dolini le šole z italijanskim učnim jezikom. Prisotnost slovenščine od takrat do danes ni bila sistemsko urejena. Pouk slovenščine se je odvijal v različnih oblikah, vendar vedno kot dodatek oz. izvenkurikularni predmet v različnem obsegu. Odlok ministra za izobraževanje iz leta 1999 je šolam dodelil večjo avtonomijo, tudi v smislu prilagajanja šolske ponudbe krajevnim potrebam in možnosti delnega odstopanja od vsedržavnega kurikula za prilagajanje izobraževalne ponudbe. Za uvedbo pouka slovenskega jezika časi še niso bili zreli, vendar je vodstvo večstopenjske šole Bachmann občutilo potrebo, da slovenščina najde pot v šolo. Tako je od šolskega leta 1998/99 šola nadgradila svojo izobraževalno ponudbo s projektom *Multikultura* in slovenščina je bila vključena po eno uro tedensko kot *petje v slovenskem jeziku*. Čeprav ne gre za pouk slovenskega jezika, predstavlja uvedba *petja v slovenskem jeziku* pomembno prelomnico. Sredstva za izvajanje pouka slovenščine so prihajala iz italijanskega deželnega in državnega proračuna.

5.2 Uvedba predmeta slovenski jezik

V šolskem letu 2003/04 je bil prvič uveden obvezni predmet slovenski jezik, in sicer eno uro tedensko, v vrtcih in prvih petih razredih osnovnih šol Kanalske doline. Še vedno gre za projektno dejavnost, ki se izvaja v sklopu šolske avtonomije. Šola je za izvedbo pouka slovenskega jezika podpisala konvencijo s Slovenskim kulturnim središčem Planika, ki si je tudi prizadevalo, da se ocena iz slovenščine vključi v spričevalo. Ure slovenščine je izvajal zunanji učitelj/sodelavec slovenskega maternega jezika, ki dobro pozna jezik in kulturo Kanalske doline. Vsako leto so bile težave s financiranjem, saj šola ni imela ustreznih finančnih sredstev, da bi prevzela stroške za učitelje slovenščine. Omenjenemu financiranju iz Italije je treba dodati še financiranje Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, s katerim so prek Slovenskega kulturnega središča Planika v naslednjih letih uvedli dodatni dve uri slovenščine na osnovni šoli v Ukvah.

S šolskim letom 2016/17 je sodelovanje s šolo za izvedbo pouka slovenskega jezika prevzelo Združenje Don Mario Cernet.

Če povzamemo, vse do projektne uvedbe večjezičnega pouka (v šolskem letu 2017/18 v Ukvah in nato še v ostalih dolinskih šolah) ni bilo systemske rešitve za izvedbo pouka slovenskega jezika. Zaradi negotove kontinuitete v pridobivanju finančnih sredstev je bila vsako leto ob začetku šolskega leta izvedba pouka slovenščine postavljena pod vprašaj. Pouk slovenščine in nemščine se je financiral iz različnih virov in projektnih sredstev, večinoma prek Zakona št. 38/2001, ki podpira razvijanje slovenščine in njenih krajevnih narečnih različic v videmski pokrajini.

5.3 Na poti k večjezičnemu šolanju: prvi poskusi

V letih se vseskozi stopnjujejo pobude, namenjene ozaveščanju o pomenu večjezičnega šolanja in iskanju sistemskih rešitev za uvedbo večjezičnega pouka v Kanalski dolini. V letu 2011 občinska sveta na Trbižu in v Naborjetu - Ovčji vasi sprejmeta uradni sklep, s katerim podpirata uvedbo pouka v slovenščini in nemščini v okviru trbiškega večstopenjskega zavoda. Pobuda za uvedbo večjezičnega šolanja nastane na pobudo krajevnih uprav, ki so preverile interes neposredno med starši šolajočih se otrok, torej kot odraz teritorija (pristop *bottom up*, od spodaj navzgor).

Pri hitrem pregledu razvoja nadaljnjih dogodkov velja izpostaviti posvet v Naborjetu, ki je potekal 4. novembra 2016 v organizaciji domačih društev. Na tem posvetu so bile predstavljene izkušnje večjezičnega izobraževanja v Furlaniji - Julijski krajini, na Koroškem in Južnem Tirolskem. V naslednjih mesecih pride do podpisa uradne resolucije s strani občin Naborjet - Ovčja vas in Trbiž ter slovenskih in nemških društev, ki podpirajo večjezični pouk: Združenje don Mario Cernet, Slovensko kulturno središče Planika, Združenje don Eugenio Blanchini, Kanaltatler Kulturverein. V resoluciji pozivajo pristojne oblasti, naj čim prej sprejmejo zahtevo po večjezičnem izobraževanju v Kanalski dolini in drugje na Videmskem, kjer se želijo šolati tudi v slovenščini.

Za pripravo modela večjezičnega pouka je bila leta 2017 na pobudo občinskih uprav imenovana mednarodna znanstvena komisija, ki ji je predsedovala dr. Aleksandra Krause, docentka Univerze na Dunaju. Naloga komisije je bila definiranje vertikalnega modela večjezičnega kurikula za šole vseh stopenj v okviru Večstopenjskega zavoda Trbiž. Sestavljali so jo izvedenci iz Italije, Slovenije in Avstrije. Tako nastane v sodelovanju z vodstvom šole načrt projekta za večjezično izobraževanje od vrtca do srednje šole druge stopnje, ki vključuje vse dolinske jezike: slovenščino, nemščino in furlanščino.

V šolskem letu 2017/18 se pod pokroviteljstvom občine Naborjet - Ovčja vas pilotno izvede projekt večjezičnega italijansko-slovensko-nemško-furlanskega pouka v zadnjem letniku vrtca in prvih dveh letih osnovne šole v Ukvah. Pouk poteka v italijanščini, slovenščini, nemščini in furlanščini. Ob tem se učenci učijo angleščine kot tujega jezika.

S šolskim letom 2019/20 se projekt razširi na vse vrtce in šole ravnateljstva. Načrt podpre Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina, ki zagotovi finančna sredstva tudi v naslednjih letih, najprej iz zaščitnega zakona št. 38/2001 in nato še iz vsedržavne strategije za razvoj notranjih območij Italije (tako imenovane »Aree interne«). Pouk v dolinskih jezikih vedno izvajajo zunanji učitelji, ki jim je učni jezik prvi jezik. Izbor zunanjih učiteljev opravijo društva, ki sodelujejo pri projektu in so hkrati odgovorna za sklepanje pogodb o sodelovanju z učitelji in za izplačila honorarjev. Večstopenjska šola pa prevzema koordinacijo in supervizijo, potrjuje izvedeno delo in ure ter preverja dosežene rezultate. V šolskem letu 2020/21 je na osnovi sklenjene konvencije za osebje, ki poučuje dolinske jezike, poskrbela Teritorialna unija za Železno in Kanalsko dolino prek agencije za začasno zaposlovanje. Zaradi zahtevnosti postopkov je večjezični pouk stekel z zamudo.

Medtem je bila na italijanskem ministrstvu za izobraževanje oddana vloga za uvedbo eksperimentalnega večjezičnega pouka. Večjezično izobraževanje v Kanalski dolini je bilo vključeno tudi v reformo deželnega zakona o šolstvu.

6 Opis večjezičnega izobraževalnega modela, zdajšnjega izvajanja in načrtovane eksperimentacije

Pri opisu modela izhajamo iz dokumentacije, ki nam jo je posredovalo vodstvo večstopenjske šole Bachmann, iz pogovorov z ravnateljico in koordinatorji šole, ki so odgovorni za jezikovno področje, ter iz dodanih pojasnil inšpektorja za šole s slovenskim učnim jezikom pri Deželnem šolskem uradu.

Zelo sintetično lahko uvodoma povzamemo, da gre za poskus uvedbe večjezičnega šolanja v dolinskih jezikih po celi vertikali, od vrtca do vključno srednje šole druge stopnje. Gre za unikum v italijanskem izobraževanem prostoru, ki je sad dolgoletnih izkušenj poučevanja dolinskih jezikov v Kanalski dolini.

Preden opišemo model in njegove posebnosti, pa je pomembno, da izpostavimo štiri pomembne predpostavke:

1. Večjezično šolanje v Kanalski dolini poteka na večstopenjski šoli Bachmann. Večstopenjska šola krije celotno ozemlje petih občin Kanalske doline, od teh sta dve vključeni v seznam občin iz zaščitnega zakona 38/2001 (Naborjet - Ovčja vas/Malborghetto - Valbruna in Trbiž/Tarvisio), druge tri pa niso (Kluže/Chiusaforte, Dogna, Tablja/Pontebba). Posebnost šole je, da vključuje celotno vertikalo, od vrtca do vključno srednje šole druge stopnje (od 3. do 19. leta starosti učencev), in sicer:
  - 6 vrtcev: v Ukvah, Žabnicah, na Trbižu – mesto, Trbižu – centrala, Tablji in v Klužah;
  - 5 osnovnih šol: v Ukvah, na Trbižu – mesto, Trbižu – centrala, Tablji in v Klužah;
  - 2 srednji šoli prve stopnje: na Trbižu in Tablji;
  - 2 srednji šoli druge stopnje: na Trbižu, in sicer Tehnični zavod za turizem in Znanstveni licej, ki ima dve smeri (znanstveno in športno).

2. Ker gre za večjezično šolanje, se učenci soočajo tudi z nemščino in furlanščino. Nikoli ne izključno s slovenščino.
3. Učenje dolinskih jezikov sledi teritorialnemu načelu in porazdelitvi: na Tablji in Klužah (ki nista vključeni v seznam občin iz zaščitnega zakona) ni predvidena slovenščina (samo furlanščina in nemščina), medtem ko v preostalih sredinah je.

Za prikaz modela večjezičnega izobraževanja v Kanalski dolini bomo opisali stanje v dveh fazah:

- projektne fazi (ki se trenutno izvaja);
- fazi eksperimentacije ali fazi stabilizacije z uvedbo eksperimentacije novega kurikula (ki trenutno čaka na potrditev ministrstva za izobraževanje).

Fazi se razlikujeta predvsem po tem, da gre v projektne fazi za obogatitev kurikula (*Piano Triennale dell'Offerta Formativa* – PTOF), ki se izvaja v obliki projekta na osnovi šolske avtonomije. Šola mora poiskati zunanje vire financiranja za projektne dejavnosti in v celoti poskrbeti za izvajanje projekta. Izvajanje projektne aktivnosti poteka ob podpori različnih deležnikov, med katerimi velja izpostaviti predvsem slovenska društva. Iskanje finančnih virov predstavlja največjo hibo za kontinuiteto projekta. Projektne dejavnosti izvajajo zunanji sodelavci in ne učno osebje, ki ga ministrstvo dodeli šoli.

V eksperimentalni fazi pa ministrstvo sprejme predlagane spremembe in nadgradnjo nacionalnega kurikula in tako dejavnosti, ki so se prej izvajale projektno, postanejo del rednega delovanja. Pri tem bi se ohranil isti koncept in model večjezičnega šolanja, stroški pa bi v celoti bremenili ministrstvo, ki bi na novo zaposlilo učitelje dolinskih jezikov.

Projekt se je v lanskem šolskem letu (2020/21) izvajal v dolinskih vrtcih in osnovnih šolah, in sicer od novembra 2020 do maja 2021. Skupno je bilo v projektno delo vključenih 118 vrtčevskih otrok in 134 osnovnošolskih otrok.⁴

V nadaljevanju predstavljamo to, kar se trenutno izvaja v projektne fazi in kar je predvideno v eksperimentaciji za vsako stopnjo posebej.

6.1 Vrtci

6.1.1 Zdajšnja implementacija projekta

Tako slovenščina kot nemščina sta prisotni v vrtcih v Ukvah, obeh trbiških vrtcih ter v Žabnicah. V preteklem šolskem letu (2020/21) so v vseh omenjenih vrtcih imeli po dve uri tedensko vsakega jezika (slovenščine in/ali nemščine). Ure dolinskih jezikov so bile okrnjene, ker ni bilo zadostnih finančnih virov.

Pouk omenjenih dolinskih jezikov so izvajali zunanji sodelavci in sledili načelu »ena oseba en jezik«. Dolinske jezike so uporabljali pri rutinskih opravilih in usvajali besedišče prek pesmic, s katerimi so spremljali dnevna rutinska opravila (npr. umivanje rok ipd.) in drugih aktivnosti, v katerih so se lahko otroci izražali, na primer barve, živali, risbe ipd. Na osnovi interne evalvacije so otroci dobro sprejeli tako učenje dolinskih jezikov kot zunanje sodelavce.

6.1.2 Eksperimentacija

Razlika v primerjavi z zdajšnjo izvedbo je predvsem v povečanem obsegu števila ur, namenjenih dolinskim jezikom in statusu vzgojiteljev, ki vodijo urice dolinskih jezikov. Tako je v vrtcu predvidenih pet ur slovenščine tedensko (enako velja za nemščino in furlanščino). Pri tem vzgojiteljice sledijo državnim smernicam za predšolsko vzgojo.

⁴ Gre za skupno število učencev šol, vključenih v projekt. Vendar pa se v nekaterih vrtcih/šolah slovenščina ni izvajala (na Tablji in Klužah)

Pouk bi potekal nivojsko, tako da bi se dejavnosti, ki se izvajajo v dolinskih jeziki, razlikovale glede na starostno skupino otrok. Pri malčkih bi bil večji poudarek na dnevni rutini, pri srednje velikih otrocih na različnih področjih izkustva, pri večjih otrocih pa bi bila pozornost usmerjena v razvoj besedišča in govornih zmožnosti.

Ure slovenščine bi sledile principu »ena oseba en jezik« in »ena situacija en jezik«. Učiteljica slovenščine bi delovala v tesnem sodelovanju z vzgojiteljicami oddelka. Uporabljali bi se pristop mini CLIL⁵ in laboratorijske dejavnosti, ki se navezujejo na otrokov izkušenski svet.

Z eksperimentacijo bi ministrstvo prevzelo stroške za osebje in zaposlilo vzgojitelje, ki vodijo urice dolinskih jezikov. Vzgojiteljice za slovenski jezik bi bile redno zaposlene in del kolektiva (ne več zunanje sodelavke). Kot strokovno usposobljene javne uslužbenke bi jih namestilo neposredno ministrstvo ob spoštovanju pogojev, ki jih predvideva veljavna zakonodaja.

6.2 Osnovna šola

V osnovni šoli se po vsedravnem kurikulumu poučuje tudi angleščino kot prvi tuji jezik. Posebnost predlaganega večjezičnega modela pa je, da so poleg angleščine vključeni še lokalni jeziki, in sicer slovenščina, nemščina in furlanščina. Podobno kot nemščina in furlanščina je slovenščina vključena v dveh različnih oblikah, in sicer kot:

1. predmet z določenim številom ur pouka slovenskega jezika;
2. učni jezik za nekatere (nejezikovne) predmete za določeno število ur tedensko.

6.2.1 Zdajšnja implementacija projekta

Slovenščina je prisotna v zgoraj omenjenih oblikah na osnovnih šolah v Ukvah in obeh trbiških šolah:

1. od prvega do petega razreda po dve uri tedensko kot predmet. Učenci se učijo osnov slovenskega jezika;
2. kot učni jezik za določene (nejezikovne) predmete za določeno število ur (2) tedensko. Ta točka je za naše okolje najbolj inovativna. Za točno določene nejezikovne predmete namreč poteka pouk po dve uri tudi v slovenščini, tako da je poleg razredne učiteljice prisotna tudi učiteljica slovenščine, ki ima vsakič na voljo približno 20 minut, da obravnavane vsebine predela tudi v slovenščini. Pri tem ne gre zgolj za prevajanje vsebin, ampak za dodatno dejavnost, kot je lahko poglobitev, nadgradnja ali obravnava iste teme z drugačnim pristopom, da učenci usvojijo terminologijo v slovenskem jeziku. Pouk torej poteka ob soprisotnosti in ob tesnem sodelovanju obeh učiteljic: najprej razredna učiteljica normalno izvede približno 40 minut pouka določenega predmeta, nato ima učiteljica slovenščine na voljo 20 minut, da isto temo predela, nagradi ali utrdi z drugo didaktično dejavnostjo v slovenščini. Ko v nadaljevanju govorimo o predmetih, ki se poučujejo tudi v slovenščini, govorimo torej o deležu učne ure (20 minut oz. ena tretjina učne ure), ki se izvaja v slovenščini. Predmeti, ki se poučujejo tudi v slovenščini, sledijo načelu rotacije, kar pomeni, da se na dve meseca zamenjajo predmeti, ki se poučujejo tudi v slovenščini (nemščini in furlanščini); prva dva meseca se tako poučuje v slovenščini glasbo, zemljepis in likovno umetnost, naslednja dva pa matematiko/geometrijo, zgodovino in naravoslovje. Uporabljata se načelo »ena oseba en jezik« in pristop CLIL, s katerim se razvijajo laboratorijske, skupinske in individualne dejavnosti, ki so skladne z državnim kurikulumom in vertikalnim kurikulumom šole.

V šolskem letu 2020/21 je v Ukvah in eni trbiški šoli prvič stekel večjezični pouk v vseh razredih osnovne šole. Pouk slovenščine vodijo zunanji sodelavci v tesnem sodelovanju z razrednimi učitelji in aktivni, odgovornimi za projekt.

⁵ Kratica CLIL pomeni *Content Language Integrated Learning* oz. učenje nejezikovnih predmetov in vsebin v tujem jeziku. Sočasno se poučuje predmet in s tem posredno tudi tuj jezik.

Čprav kurikulum ne določa stopnje znanja jezika, ki jo morajo učenci doseči, po mnenju koordinatoric, z zdajšnjo implementacijo modela učenci na koncu osnovne šole dosežejo tako raven znanja slovenščine, ki približno odgovarja nivoju A1 (prva raven) po Skupnem evropskem referenčnem okviru za jezike.⁶ Pri tej stopnji učenec razume krajša ustna sporočila, ki se nanašajo nanj in na njegovo neposredno življenjsko okolje; na preprost način ustno in pisno opisuje teme, ki se nanašajo na trenutne potrebe ali splošne teme; rešuje naloge po navodilih učitelja in po potrebi vpraša za dodatna pojasnila.

6.2.2 Eksperimentacija

V fazi eksperimentacije ostaja nespremenjeno število tedenskih ur slovenščine (2), se pa poveča število ur pouka nejezikovnih predmetov, ki poteka tudi v slovenščini (3). Sicer pa pristop, ki je bil razvit v projektni fazi, ostaja nespremenjen. Ko steče pouk tudi v slovenščini, sta prisotni tako razredna učiteljica kot učiteljica slovenščine in pri vsaki uri ima učiteljica slovenščine na razpolago približno 20 minut, da snov obravnava tudi v slovenščini. Na dva meseca pa se zamenjajo nejezikovni predmeti, ki se poučujejo tudi v slovenščini. S tem učenci pridobijo možnost, da obogatijo svoje besedišče za različna predmetna področja tudi v dolinskih jezikih.

Izpostaviti velja, da sta si nemščina in slovenščina enakovredni po številu ur predmeta (2) in številu ur poučevanja v tem jeziku (3). Za furlanščino pa sta predvideni ena ura pouka furlanskega jezika in ena ura telovadbe v furlanskem jeziku.

Edina predmeta, za katera ni predvidenega pouka tudi v dolinskih jezikih, sta italijanščina in angleščina (ter verouk).

Z eksperimentacijo bi ministrstvo prevzelo vse stroške, ki so vezani na izvedbo kurikula v dolinskih jezikih. Učitelji slovenskega jezika bi bili del kolektiva. Kot strokovno usposobljene javne uslužbenke bi jih namestilo ministrstvo ob spoštovanju vsedravnih kriterijev in na osnovi prednostnih seznamov.

10

6.3 Srednja šola prve stopnje

V preteklem šolskem letu se je projektno izvajanje večjezičnega pouka zaključilo z osnovnošolsko stopnjo. Za eksperimentacijo pa je bil razvit vertikalni model, ki predvideva nadaljevanje učenja jezikov po uvedenem modelu še na srednji šoli prve in druge stopnje.

Za srednjo šolo prve stopnje je predvidena ena ura slovenskega jezika na teden, prav tako pa sta tedensko predvideni tudi dve uri pouka v slovenščini (20 minut) za nejezikovne predmete.

6.4 Srednja šola druge stopnje

Podobno kot velja za srednjo šolo prve stopnje, se tudi na srednji šoli druge stopnje ne izvaja projektna faza. Slovenščina ni na voljo ne kot predmet ne kot učni jezik.

Pri srednji šoli druge stopnje so v Kanalski dolini na voljo tri smeri:

- Znanstveni licej;
- Znanstveni licej s športno smerjo;
- Tehnični zavod za turizem.

⁶ Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO) predstavlja skupno osnovo za pripravljane jezikovnih učnih načrtov, kurikularnih smernic, izpitov, učbenikov itd. v Evropi. Podrobno opisuje, česa vse se morajo osebe, ki se učijo jezikov, naučiti, da bodo uporabljale jezik za sporazumevanje, in katera znanja in spretnosti morajo razviti, da bodo lahko učinkovito delovale. Okvir opredeljuje tudi ravni jezikovnega znanja, ki omogočajo, da merimo napredek učencev na vsakem koraku učenja in na vseživljenjski osnovi. Opredeljenih je šest ravni, od najnižje, A1, do najvišje, C2. (Vir: Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje, 2011).

V načrtu za eksperimentacijo sta pri vseh smereh za slovenščino predvideni okvirno 1–2 uri pouka slovenskega jezika na teden (odvisno od letnika), medtem ko je tedensko prevedena tudi po ena ura pouka v slovenščini za štiri predmete, in sicer po dve uri na dvomesečje. Pri Tehničnem zavodu za turizem pa so v zadnjem triletnju predvidene tri ure pouka slovenščine na teden.

7 Ugotovitve notranjih evalvacij

Eksperimentacija, ki je bila poslana v odobritev na ministrstvo, je odraz večletnih izkušenj. Na večstopenjski šoli Bachmann se isti model izvaja že vrsto let v obliki projekta, le obseg ur, ki jih uspejo kriti s projektnimi sredstvi, se razlikuje.

Z notranjo evalvacijo tudi ugotavljajo, katere so šibke točke, izzivi in prednosti modela in načrta njegove realizacije. V nadaljevanju izpostavljamo glavne ugotovitve, ki izhajajo iz dokumentacije o notranjih evalvacijah, ki nam jo je dala na razpolago šola, ter iz pogovorov z učitelji, koordinatorji in ravnateljico šole.

7.1 Težave pri implementaciji modela

Iskanje učnega kadra za poučevanje dolinskih jezikov

Pri iskanju in uvajanju zunanjih sodelavcev za poučevanje dolinskih jezikov se spopadajo z resnimi težavami. V Kanalski dolini jih težko najdejo, delovno mesto pa ni tako vabljivo za potencialne kandidate iz drugih krajev: razdalja predstavlja veliko oviro, gre za prekerno delovno mesto, med poletnim premorom ne prejemajo plačila, pa tudi taka delovna izkušnja se jim ne šteje kot referenca pri točkovanju ob prijavi na redno delovno mesto učitelja. Tudi sezname s strokovnjaki za učenje slovenščine, iz katerih bi lahko črpali zunanje sodelavce, niso na voljo.

Ko šole že dobijo zunanje sodelavce, je kontinuiteta vedno pod vprašanjem, ker gre za letna sodelovanja. Zunanji sodelavci nimajo nujno močnega predhodnega znanja na področju didaktike jezikov in poučevanja dolinskih jezikov kot drugega jezika. Zato je predvidenega veliko sodelovanja z redno nameščenimi učitelji in internega izobraževanja. Veliko je tudi učenja na delovnem mestu.

Kontinuiteta je pomembna tudi z vidika didaktike, da imajo učenci istega učitelja dolinskih jezikov za več let, da se vsako leto ne spreminjata pristop in način dela.

Vodstvo šole in sodelavci so mnenja, da bi z eksperimentacijo delno presegle nekatere od omenjenih težav, saj bi se odprla redna delovna mesta za učitelje dolinskih jezikov in ne bi bilo več treba sklepati pogodb z zunanjimi strokovnjaki. Ko se odprejo omenjena delovna mesta, pa se postavlja vprašanje nameščanja vzgojiteljev oz. učiteljev dolinskih jezikov v vrtcu in osnovni šoli. Zatika se pri pogojih, ki jih morajo po veljavni zakonodaji izpolnjevati posamezniki, da se lahko zaposlijo na delovnem mestu vzgojitelja in učitelja dolinskih jezikov v vrtcu in osnovni šoli, ter pri tem, iz katerih prednostnih seznamov bi se izbiralo vzgojitelje in učitelje slovenskega jezika. Zaposlovanje šolnikov ima pač svoja pravila in trenutno pri Deželnem šolskem uradu, ki je zadolžen za nameščanje šolskega osebja v deželi Furlaniji - Julijski krajini, obstajata dva ločena prednostna seznama za poučevanja v vrtcih in osnovnih šolah z italijanskim ali pa s slovenskim učnim jezikom (in v dvojezični šoli). Ker to ni vrtec/šola s slovenskim učnim jezikom, je v danih razmerah prednostni seznam za slovenske vrtce/šole neuporaben. Treba je poiskati drugo sistemsko rešitev, da se ustvari prednostni seznam kandidatov, ki bi lahko poučevali slovenščino v italijanskih vrtcih in osnovnih šolah. Za srednje šole prve in druge stopnje taki prednostni sezname že obstajajo. Navedene težave so potrdili tudi na Uradu za slovenske šole pri Deželnem šolskem uradu.

Za nemški jezik je rešitev lažja, ker ima nemščina precedens, saj je bila v preteklosti že prisotna kot tuji jezik na osnovnih šolah, preden bi uvedli obvezno angleščino.

Omejena finančna sredstva

Zaradi omejenih finančnih sredstev so okrnili ure pouka slovenščine tako v vrtcu (dve uri namesto petih predvidenih) kot v osnovni šoli (od treh predvidenih ur pouka tudi v slovenščini sta se izvajali le dve). Projekt je v šolskem letu 2020/21 stekel šele v novembru.

Ure za skupno načrtovanje pouka

Treba je predvideti več ur za skupno načrtovanje večjezičnega pouka v sklopu delovnega urnika vseh sodelujočih.

Usklajevanje urnikov, ur jezika in soprisotnosti

Veliko je dela pri usklajevanju in umeščanju vseh jezikov in ur soprisotnosti v urnik, kar zahteva veliko fleksibilnost in prožnost s strani učiteljev.

Učno gradivo

Didaktične pripomočke in učno gradivo učitelji ustvarjajo sami oz. so jim določeno gradivo ponudila lokalna društva. Dobro bi bilo urediti gradivo in oblikovati učbenik ali podobno. Otroci za učenje jezikov potrebujejo veliko slikovnega in drugega primerne gradiva.

Certifikati o znanju jezika

Za nemščino imajo (zunanje) certificiranje znanja jezika že urejeno in v popoldanskem času potekajo dodatne ure z zunanjimi strokovnjaki nemščine, namenjene pripravi na mednarodne certifikate o znanju jezika. Za slovenščino je to še nerešen izziv.

12

Učenci z učnimi težavami in posebnimi potrebami

Za te skupine učencev je treba dodatno premisliti o prilagoditvah, ki jih potrebujejo v povezavi z učenjem jezikov.

7.2 Prednosti oz. močne točke modela

Sodelovanje z okoljem

Šola zelo tesno sodeluje z društvi v Kanalski dolini, ki so odraz različnih lokalnih jezikovnih skupnosti. Za šolo pa je to povezovanje zelo dragoceno. Društva šoli odpirajo vrata v dolinske jezike in njihovo stvarnost.

Pouk nejezikovnih predmetov tudi v slovenščini

Čeprav samo za krajši del ure (20 minut), se učenci učijo nejezikovnih predmetov tudi v slovenščini, kar pripomore k usvajanju in razvoju besedišča za dotična predmetna področja. Z vidika didaktike jezika je pomembna odločitev, da se za pouk nejezikovnih predmetov tudi v dolinskih jezikih ne čaka, da dosejajo učenci najprej ustrezno raven znanja jezika, ampak se poučevanje izbranih predmetov prilagodi njihovem jezikovnemu znanju (sicer za omejen obseg ure).

Učiteljice poročajo, da učenci z lahkoto prehajajo med jeziki. Razumejo, da se lahko o isti temi pogovarjajo v več jezikih, ter se učijo upravljanja več jezikov in prehodov med njimi.

Pri tem ne gre spregledati implicitnega sporočila glede statusa jezika: slovenščina ni samo dolinski jezik, ki se ga učimo pri urah slovenščine, ampak je tudi jezik, v katerem lahko poteka pouk pri drugih predmetih. Gre za odraz suverenosti jezika (pri tem sta slovenščina in nemščina v enakovrednem položaju).

Pozitivno in inkluzivno učno okolje

Veliko se dela na pozitivni učni klimi v vključujočem učnem okolju, ki spoštuje tempo učencev. V prostoru je tudi veliko vizualnega gradiva v več jezikih. Ker gre za usvajanje več jezikov, učitelji spoštujejo čas, ki ga učenci potrebujejo, da usvojijo predelane vsebine, in ne hitijo. Tudi opismenjevanje v vseh jezikih poteka s počasnim tempom, da ne pride do prevelike kognitivne obremenitve in odpora. Ravno obratno, zasleduje se torej pozitivno doživljanje učne izkušnje v dolinskih jezikih.

Veliko je uporabe metode CLIL, naracije in dela po komunikacijskem pristopu ter uporabe ludičnih elementov.

Medpredmetno (horizontalno) in vertikalno povezovanje

Soprisotnost učiteljev pri izvajanju pouka v dolinskih jezikih zahteva dodatno sodelovanje in vzajemno usklajevanje dela in vsebin, kar veliko pripomore k medpredmetnemu povezovanju. Dobro je vzpostavljeno tudi vertikalno sodelovanje, saj gre za redke primer, ko šole vseh stopenj delujejo pod istim ravnateljstvom in učno osebje različnih stopenj dobro sodeluje.

7.3 Drugi/dodatni izzivi modela in njegove izvedbe

Med delom na terenu smo s soudeleženi akterji in nosilci interesov ugotovili še nekatere močne oz. šibke točke, ki jim bo treba v prihodnje posvetiti nekaj pozornosti:

- gre za šolo, ki ni del slovenske šolske mreže, in Urad za slovenske šole pri Deželnem šolskem uradu, ki je odgovoren za slovenske šole, nima nobene pristojnosti pri tem, še posebej pa ne v projektni fazi, ki se izvaja v sklopu šolske avtonomije;
- dokler ni eksperimentacije, se postavlja problem kontinuitete po osnovnih šolah. Trenutno sta se projekt in večjezični pouk izvajala samo v vrtcih in na osnovnih šolah. Na srednji šoli prve in druge stopnje učenci nimajo na voljo slovenščine;
- težavo predstavljata tudi vertikalni kurikulum in položaj učencev, ki ne bodo imeli slovenščine v osnovnih in srednjih šolah prve stopnje. Na srednjih šolah druge stopnje na Trbižu se združijo učenci, ki prihajajo iz različnih dolinskih srednjih šol prve stopnje. Z implementacijo večjezičnega modela po celi vertikali se bo zgodilo, da nekateri ne bodo imeli slovenščine v vrtcu, osnovni in srednji šoli prve stopnje, ker je na Tablji in v Klužah predvidena samo nemščina. Iz tega izhaja, da bi potem na srednji šoli druge stopnje v istem razredu imeli učence, ki prihajajo z določenim predznanjem slovenščine, in učence, ki nimajo nobenega predznanja slovenščine. Ali sta za ti dve skupini predvidena učna diferenciacija in nivojski pouk slovenščine?

13

8 Stališča deležnikov

V nadaljevanju v zelo strnjeni obliki predstavljamo stališča ključnih deležnikov do večjezičnega šolanja, njegovih močnih in šibkih točk ter razvojnih perspektiv. Podatki so bili zbrani z individualnimi intervjuji.⁷ Pri predstavitvi sledimo logiki koncentričnih krogov: najprej predstavimo lokalno raven, nato deželno in državno raven ter stališče Republike Slovenije.

Občinski upravi občin Trbiž in Naborjet - Ovčja Vas sta bili v procesu nastajanja večjezičnega šolstva v Kanalski dolini njena gonilna sila. Upravi sta v projekt verjeli od začetka in veliko pripomogli k njegovi realizaciji. Intervjuvana pristojna odbornika (Barbara Lagger in Alberto Busetini) sta mnenja, da se dolinski jeziki že dolga leta uvajajo v šolstvo, vendar obstaja utemeljena potreba po sistematiziranem in kontinuiranem

⁷ Žal niso vsi deležniki izrazili pripravljenost na intervju. Seznam intervjuvanih deležnikov navajamo med viri tega prispevka.

učenju jezikov. Cilj je vzgojiti nove generacije prebivalcev Kanalske doline, ki bodo zmožne interakcije v dolinskih jezikih tudi s prebivalci sosednjih držav. Menita, da je večjezičnost prednost in bogastvo Kanalske doline ter da je dolinskim jezikom treba vrniti svoj položaj v družbi.

Intervjuvana občinska odbornika vidita prednosti v modelu, ki vključuje učenje jezikov tudi z učenjem nejezikovnih predmetov v dolinskih jezikih, kar daje jezikom enakovreden položaj. Prednosti sta tudi tesno sodelovanje z društvi in dober odziv okolja na inovacijo. Nastalo je močno partnerstvo med različnimi upravami, vključno z deželo in nosilci interesov. Namen je, da se v čim večji meri zaščitijo večjezičnost in posebnosti Kanalske doline. Intervjuvanca si prizadevata, da bi uvedli eksperimentacijo in tako večjezični pouk ne bi bil več odvisen od naklonjenosti ali nenaklonjenosti krajevnih uprav. Model bi postal vabljen tudi za posameznike z druge strani meje. Izpostavljata pa težave pri evidentiranju učiteljev slovenščine. Dober učitelj je v tej fazi še posebno pomemben in predstavlja dodano vrednost.

Če so stališča občinskih uprav dokaj usklajena, pa so mnenja predstavnikov lokalnih slovenskih društev o uvedbi trojezičnega šolanja v Kanalski dolini deljena. Pri analizi pričakovanj po eni strani prevladuje mnenje, da je dobro, da je slovenščina vključena v večjezično šolanje, po drugi strani pa zavedanje, da bo slovenščina imela bolj malo profita v primerjavi z nemščino, za učenje katere je zaznati večji interes. Izpostavljeno je bilo tudi stališče, da bi za pravo večjezično šolstvo morali zagotoviti tudi večjezično osebje, ne samo učitelje jezika.

14

Glede na krajevne posebnosti Kanalske doline je podpredsednik Slovenskega kulturnega središča Planika Rudi Bartaloth izrazil pričakovanje, da bi vsaj za Ukve, kjer je zgodovinsko slovenščina bolj prisotna v primerjavi z mestom Trbiž, uvedli dvojezični italijansko-slovenski pouk po vzoru špetske šole, z okrepljenim poukom nemščine. Taka šola bi spadala pod okrilje Urada za slovenske šole pri Deželnem šolskem uradu. Na taki osnovi bi lahko slovenščina ponovno zaživela tudi zunaj šole, z izbranim modelom večjezičnosti pa bo po njegovem mnenju vse skupaj zvedenelo. Tudi pri društvu Don Mario Cernet, kjer v večji meri podpirajo izbrani model, se predsednica Anna Wedam strinja, da bi bila zelo dobra rešitev, če bi šoli sledil Urad za slovenske šole pri Deželnem šolskem uradu. Po drugi strani izraža tudi pomislek, da bi z uvajanjem dvojezičnih šol prišlo do segregacije, medtem ko so sedaj vsi mladi vključeni v isti model večjezičnega šolanja. Meni, da se dvojezična italijansko-slovenska šola ne bi obnesla, ker mora v Kanalski dolini teči učenje slovenščine in nemščine vzporedno ter morata biti jezika enakovredna, drugače bi bila slovenščina v neugodnem položaju. Nemščina je namreč zanimivejša za nadaljnji študij in zaposlitvene možnosti čez mejo. Sicer tudi v Slovenskem kulturnem središču Planika priznavajo, da četudi ni idealna rešitev, je po drugi strani slovenščina v Kanalski dolini z uvedbo večjezičnega pouka, na primer na Trbižu, pridobila pomen, saj so starši sprejeli tudi pouk slovenščine, in to ne zato, ker je del kulturne dediščine Kanalske doline, ampak predvsem zato, ker gre za en jezik več in so načelno naklonjeni večjezičnosti.

Kot šibke točke predstavnika obeh društev izpostavljata, da se vse začne in konča pri pouku in jezik ostane omejen na šolsko okolje. Veliko je treba delati na tem, da se njegova raba širi. Druga šibka točka je vertikalna kontinuiteta oz. uvajanje slovenščine na srednji šoli prve in druge stopnje, kjer bi slovenščina že lahko bila prisotna, vsaj kot drugi tuji jezik. To stališče je v svojem poročilu izrazila tudi mednarodna znanstvena komisija, ki je bila zadolžena za pripravo modela večjezičnega pouka, in inšpektor za šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji Peter Černic je potrdil, da so normativne podlage za dodelitev profesorja slovenščine na srednji šoli prve in druge stopnje že urejene. Težave se porajajo pri iskanju ustreznega kadra za poučevanje slovenščine.

Po mnenju predstavnika Slovenskega kulturnega središča Planika pa se poraja tudi vprašanje ustreznih jezikovnih kompetenc učencev, da bi lahko nadaljevali šolanje na dvojezičnih šolah ali slovenskih univerzah. Določene pomisleke je izrazil tudi nad viri financiranja, in sicer nad koriščenjem sredstev iz zaščitnega zakona št. 38/2001 za večjezični pouk in ne za dvojezični italijansko-slovenski pouk. Ob tem se poraja tudi vprašanje, ali sta si nemščina in slovenščina v večjezičnem šolskem modelu res enakovredni, saj se v določenih predelih Kanalske doline učijo samo nemščine.

Tudi uprava Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine in njeno odborništvo za šolstvo podpirata projekt večjezičnega šolanja. Pristojna odbornica Alessia Rosolen zagovarja stališče, da je treba ovrednotiti posebnosti Kanalske doline in njeno obmejno lego. Pri vprašanju o pričakovanjih in ciljih večjezičnega

šolstva, natančneje pri podvprašanju, ali gre za revitalizacijo dolinskih jezikov, pa je mnenja, da gre bolj za to, da se nadoknadi velik manko, ki je značilen za italijanski šolski sistem, in sicer da sta učenje jezikov in razvijanje večjezičnosti zapostavljena. V obmejnem prostoru je po njenem mnenju pomembno razviti centre odličnosti, kot je lahko večjezična šola, saj gre za zelo inovativen projekt v našem prostoru, ki bi ga lahko nekoč prenesli tudi v druge stvarnosti. Želi si, da bi premostili dihotomno delitev na slovenske in italijanske šole: rešitev vidi v transverzalnem celovitem modelu, ki vključuje vse.

Deželna predsednika krovnih organizacij Slovencev v Italiji pa sta izrazila določene pomisleke. Predsednik Sveta slovenskih organizacij (SSO) Walter Bandelj na primer trdi, da smo za dvojezično šolo zamudili vlak. To, kar se zdaj razvija, je dobra kompromisna rešitev, čeprav ne bo v domeni slovenske skupnosti v Italiji, ker ne bo del slovenske šolske mreže. Po njegovem mnenju se mora slovenska skupnost angažirati, da bo to le začasna rešitev in se z leti položaj spremeni v njeno korist. Podobnega mnenja je tudi predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze (SKGZ) Ksenija Dobrila, ki meni, da to, kar se razvija, ne sovпада z modeli uvajanja slovenščine, ki jih predvideva zaščitni zakon, vendar gre za dobro rešitev. Ovrednotenje večjezičnosti v tem prostoru ni novost, po mnenju predsednika SSO pa so Avstrijci to prej razumeli in tako razvili večjezične modele pred Slovenci. Oba predstavnika kot prednost izpostavljata enakost dostojanstva jezikov, čeprav slovenščina in nemščina v tem okolju nimata enakovrednega statusa: nemščina je vezana bolj na ekonomsko učinkovitost, slovenščina pa bolj na kulturno dediščino in se manj uporablja. Glede prizadevanj za naprej na strani SKGZ omenjajo ustvarjanje ugodnih okoliščin za razvoj večjezičnosti, za usvajanje jezikov tudi zunaj šole in za povezovanje s Slovenijo. Oba sogovornika sta mnenja, da sta nerešena problema iskanje ustreznih kadrov in kadrovska podhranjenost učiteljev slovenščine.

Izvoljeni slovenski deželni svetnik Stranke slovenske skupnosti Igor Gabrovec meni, da je cilj večjezičnega šolstva višati nivo in širiti območje poučevanja slovenskega jezika. Pri tem gre slovenščina vzporedno z nemščino, kar je gotovo prednost za slovenski jezik in strateška izbira, saj je za nemščino v Kanalski dolini več interesa. Težko bi pričakovali, da bi imeli izključno dvojezično šolo kot v Špetru, ker bi bilo premalo kritične mase. V tem zgodovinskem trenutku je v Kanalski dolini presežena nenaklonjenost večjezičnosti – večjezičnost in večkulturnost se danes doživljata kot dodana vrednost, kar velja podpreti tudi z večjezičnim šolstvom. Prebivalstvo je projekt dobro sprejelo. Gre za velik pedagoški izziv, kako poučevati toliko jezikov. Med izzivi za prihodnost izpostavlja potrebo po tem, da se razvije namenska mreža za pošolske dejavnosti v slovenskem jeziku, drugače se slovenščina porazgubi. Glede tega, da se je iz zaščitnega zakona št. 38/2001 financiralo tudi poučevanje drugih dolinskih jezikov, ocenjuje, da je vzporedno vključevanje slovenščine in nemščine samo v korist slovenščini, ki bi drugače težko prodrla na enakovredno raven z nemščino. Glede pomisleka, da večjezična šola ni del šolske mreže, je mnenja, da bo možno po aktivaciji eksperimentacije poiskati ustrezne rešitve in možne oblike soudeležbe.

Slovenska senatorka v italijanskem parlamentu Tatjana Rojc izpostavlja pomembno dejstvo, da se z večjezičnim šolstvom odpiramo navzven, medtem ko smo bili prej kot skupnost bolj usmerjeni v skrb za lastno zaščito. Slovenščina tako postane bolj vidna, njena prisotnost pa bolj konkretna. To je za Kanalsko dolino pomemben dosežek. Mladim generacijam prinaša nove razvojne perspektive in jim daje potrebne jezikovne kompetence, tudi z namenom, da se okrepijo čezmejni odnosi in zajezi migracija. Velik izziv predstavlja kadrovanje slovenskih učiteljev. Dodatno moramo biti pozorni na kader, ki deluje na obrobju, kjer je slovenščina najbolj izpostavljena in njeno znanje manj utečeno. Intervjuvana slovenska senatorka navaja, da bomo ustreznost modela spremljali in iz evalvacij ugotavljali, ali je jezikovno znanje ustrezno in rešitev primerna, pa čeprav ni ravno v sozvočju z zaščitnim zakonom.

Pri zbiranju podatkov smo pridobili tudi stališče Republike Slovenije, ki je naši prošnji ugodila s skupnim dopisom Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Poskusni projekt večjezičnega pouka pozorno spremljajo in so dobro seznanjeni z dejstvom, da se vsako leto znova postavlja vprašanje, ali bo pouk slovenskega jezika sploh potekal, ali bo dežela pravočasno nakazala potrebna finančna sredstva, ali bo mogoče zagotoviti ustrezen pedagoški kader itd. Zato Republika Slovenija spodbuja prizadevanje, da bo slovenska manjšina oz. njeni predstavniki v Italiji naredili vse, kar je v njihovi moči, da se v Kanalski dolini v okviru italijanske zakonodaje poučevanje v slovenskem jeziku dokončno ustrezno uredi ter z natančno opredeljenim številom ur pouka v slovenskem jeziku, zadostnim

pedagoškim kadrom in kontinuiranim sistemom poučevanja, ki bo učencem omogočal ustrezno razvijanje znanja slovenskega jezika, umesti v javni šolski prostor. Pri tem je Slovenija v okviru svojih pristojnosti in zmožnosti pripravljena ponuditi vso ustrezno podporo, in sicer tako pri morebitnih potrebnih diplomatskih stikih kot pri iskanju in usposabljanju ustreznega pedagoškega kadra ter pri potrebnih študijskih gradivih oz. njihovem razvijanju. Prav tako od Republike Italije in Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine pričakuje, da bo prizadevanja slovenske skupnosti po uvajanju slovenskega jezika v obvezni šolski pouk v Kanalski dolini podprla ter tudi v Kanalski dolini in v drugih krajih videmske pokrajine zagotovila redno šolanje v slovenskem jeziku v okviru javne šole.

Preverili smo tudi stališče višje pedagoške svetovalke za slovenske šole v Italiji pri Zavodu RS za šolstvo Andreje Duhovnik, ki nam je potrdila že izraženo stališče, in sicer da potrebujemo strokovno dobro zastavljen model. Po njeni oceni besedna zveza »trojezično šolstvo« pomeni, da so vsi trije jeziki enakovredno prisotni na vseh predmetnih področjih. Zato dvomi, da bi bil popoln trojezični model izvedljiv. Je pa po njenem mnenju treba vztrajati pri rednem pouku slovenščine po celi izobraževalni vertikali, ki bo prehajal k predmetom, ko in kolikor bo to izvedljivo.

9 Možni razvojni scenariji

Pri analizi možnih scenarijev izhajamo iz pogovora z inšpektorjem za šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji Petrom Černicem, ki meni, da je možnih več scenarijev.

Prvega predstavlja eksperimentacija, s katero se ustvarijo nova delovna mesta za vzgojitelje, učitelje in profesorje dolinskih jezikov ter finančno breme prevzame ministrstvo za izobraževanje. Rešiti pa je treba vprašanje kriterijev in prednostnih seznamov za zaposlovanje vzgojiteljev in učiteljev na teh delovnih mestih.

16

Druga možnost je, da ministrstvo podpre eksperimentalni projekt, vendar ne prevzame odgovornosti za kritje finančnih stroškov, ki pri tem nastanejo. V takem primeru bi morala deželna ali krajevne uprave oz. drugi akterji prevzeti finančno kritje teh stroškov.

Tretja možnost pa je, da eksperimentacija ne steče in ostane le izvedba projekta večjezičnega pouka. V bistvu bi se ohranilo današnje stanje. S tem ostaja odprt izziv zagotavljanja redne dotacije financiranja za projektne dejavnosti, ki bi omogočalo kontinuiteto projektnih aktivnosti.

10 Sklepna razmišljanja

Na osnovi opravljene analize smo oblikovali nekatera stališča in izhodišča za nadaljnjo razpravo in razmišljanje glede večjezičnega poučevanja v Kanalski dolini in vloge slovenščine, ki jih v nadaljevanju predstavljamo po alinejah:

1. Porajajo se dvomi o **ustreznosti poimenovanja**: besedni zvezi »večjezično šolanje« in »večjezični kurikulum« delno zavajata, saj uvedeni model v celoti ne izpolnjuje kriterijev večjezičnega šolstva, čeprav se temu zelo približuje. Učenci se učijo več jezikov in tudi pouk nejezikovnih predmetov poteka (delno) v več jezikih. Vendar vsi jeziki niso enakovredno prisotni, ker je italijanščina še vedno prevalentni učni jezik. Poraja se torej vprašanje ustreznega poimenovanja oz. klasifikacije izobraževalnega modela med večjezične modele, kar poraja določena pričakovanja. Konkretno gre bolj za šolanje v več jezikih.
2. Šole s slovenskim učnim jezikom in dvojezične šole ali uvajanje slovenščine v večinske šole? S spodbujanjem uvajanja slovenščine v šolski sistem slovenska skupnost v Italiji zasleduje dva temeljna cilja (ne samo v Kanalski dolini): po eni strani je ukoreninjena potreba po mreži šol s slovenskim učnim jezikom, ki ponuja celotni pouk v slovenščini in posledično tudi bolj poglobljeno znanje slovenščine. Na Videmskem, v Špetru, se je temu modelu dodala še dvojezična šola. Po drugi strani pa je druga potreba manjšine, da širi krog oseb, ki se učijo slovenščino, jo do določene mere tudi razumejo in govorijo. Za doseganje družbene večjezičnosti potrebujemo večjezične prebivalce (vsaj pasivno večjezične prebivalce) – iz tega izhaja, da bi se slovenščina uvajala tudi v večinske šole.

Slovenska manjšina je bila do zdaj uspešnejša pri zasledovanju prvega cilja kot pa drugega – uvajanje slovenščine v italijanske šole.⁸ Kanalska dolina je tu izjema, ker gre za posebnost. Na dlani imamo rešitev za drugo potrebo – **uvajanje slovenščine v italijanske šole**. Celotno prebivalstvo v občinah Kanalske doline, ki so vključene v seznam zaščitnega zakona, se bo učilo slovenščine. O slovenščini (in ne nujno v slovenščini) se bo govorilo v vsaki družini. Zato je zadovoljivo, da je slovenščina dobila polnopravno mesto v projektu, ki vključuje vse dolinske vrtce in šole. Vse naslednje mlade generacije prebivalcev v Kanalski dolini bodo imele osnovno znanje dolinskih jezikov, kar bo nedvomno pripomoglo k ustvarjanju bolj večjezičnega prebivalstva.

Postavlja pa se vprašanje glede prve potrebe: kako **zagotoviti** tistim otrokom in družinam, ki so zainteresirani za to, neko **bolj poglobljeno znanje slovenščine**? Ali obstaja manevrski prostor, da bi se vsaj v določenih predelih okrepili pouk slovenščine in bi se tako približali modelu dvojezične šole? Ali bi lahko tak model šole, kot je zdaj, sobival z dvojezično šolo? Ali je dovolj manevrskega prostora za oboje ali je bolje, da se znotraj obstoječega modela poiščejo možne rešitve in dopolnitve, s katerimi bi lahko zagotovili »učenje slovenščine na višji stopnji«? Z višjo stopnjo znanja slovenščine bi omogočili posameznikom tudi možnost nadaljevanja izobraževanja na slovenskih šolah (v Italiji in Sloveniji) in nadaljevanje študija tudi v Sloveniji.

3. V Kanalski dolini gre torej za dva izziva na dveh nivojih: prvič, ustvariti širok bazen prebivalcev Kanalske doline, ki vsaj pasivno razume slovenščino in je naklonjen večjezičnosti, in drugič, **razviti aktivne govorce slovenščine**, ki slovenščino dokaj redno uporabljajo. Šola sama ne uspe razviti aktivnih govorcev slovenščine. Že izkušnje na Tržaškem in Goriškem so nam pokazale, da je to pri posameznikih, ki v domačem okolju niso izpostavljeni slovenščini, velik izziv. In če je ta izziv velik za šolo s slovenskim učnim jezikom, je še toliko zahtevnejši za večjezično šolo. Za to potrebuje širšo podporo vseh deležnikov. Pomembna je namenska podpora mreža, ki se oblikuje v širšem prostoru, da se ustvari okolje, kjer so učenci lahko izpostavljeni slovenščini zunaj šole: s tem se osmisli usvajanje jezika, pa tudi pospeši njegov razvoj. Več je otrok izpostavljen določenemu jeziku, hitreje ga usvoji. Treba je torej **okrepiti nek kontinuum slovenščine in izpostavljenosti slovenščini tudi zunaj šole**. To mora biti skrb slovenske manjšine. Na glasbenem in kulturnem področju so določene aktivnosti že uvedene in redno potekajo, veljalo pa bi razmisliti še o ustreznih oblikah delovanja tudi na drugih področjih, na primer športnem, saj tudi šport med mladimi predstavlja pomemben dejavnik izpostavljenosti slovenskemu jeziku. Če se bo kdaj dopolnjevalo besedilo zaščitnega zakona št. 38/2001, bi veljalo razmisliti o tem, da se v 12. člen, ko je govora o slovenščini v šolstvu in videmski pokrajini, vključijo med financiranje tudi projekti obšolskih dejavnosti, ki bi potekali v slovenščini, v partnerstvu s šolo, oz. bi bilo treba poiskati neko ustrezno formulacijo.

Dobro bi bilo tudi sistemizirati določene **možnosti popolne potopitve v slovensko govoreče okolje**, ki bi bile učencem na voljo, kot so lahko enoletne ali polletne štipendije v Sloveniji, redne izmenjave in študijski obiski (vključno s šolo v naravi) tako s šolami v Sloveniji kot s šolami v zamejstvu na vseh stopnjah.

4. V dani situaciji in z obstoječim modelom se mora slovenska narodna skupnost sprijazniti z dejstvom, da ta šola ni del slovenske šolske mreže. Kljub temu pa je smiselno in strateško vzpostaviti tesno sodelovanje z njo ter ji nuditi vso potrebno **podporo za izvajanje pouka slovenskega jezika**. Na osnovi zbranih podatkov izstopajo predvsem nekatere potrebne oblike podpore: evidentiranje in usposabljanje kadrov ter razvijanje didaktičnih gradiv in pripomočkov.

Za učenje slovenščine je bila večkrat izražena potreba po **seznamu strokovnjakov za poučevanje slovenščine**. Ko se v vseh treh pokrajinah išče zunanjega strokovnjaka za poučevanje slovenščine, ni na voljo nobene evidence, s katero bi si lahko pomagali, pa naj gre za projektne dejavnosti šol ali za tečaje slovenskega jezika, ki ga prirejajo razne sredine.

Smiselno bi bilo premisliti, kako bi lahko učitelje, ki poučujejo slovenščino na šolah v Kanalski dolini, »vključili« tudi v kategorijo slovenskih šolnikov in jim tako odprli možnost do določenih nadaljnjih

⁸ Kot primera dobre prakse lahko navedemo izkušnje šol I. Masih v Trstu in Sauro v Miljah.

izobraževanj in usposabljanj, kot so jesenski seminar, ki ga organizira Zavod RS za šolstvo, osimske štipendije in druge pobude nadaljnega izpopolnjevanja. Ustrezno je treba poskrbeti za njihov profesionalni razvoj, tako v smislu **začetnega kot nadaljnega usposabljanja**. Učitelji slovenščine naj pridobijo občutek, da niso prepuščeni samim sebi, ampak da imajo ob sebi ustrezno podporno mrežo, ki jo sestavljajo slovenska krajevna društva, in tudi strokovno podporo, ki jo lahko nudijo slovenske raziskovalne in visokošolske sredine ter strokovnjaki, ki se ukvarjajo z didaktiko jezika in širše s poučevanjem manjšinskih jezikov. Vodstvo šole je omenilo, da ima že vzpostavljena sodelovanja z univerzami v italijanskem prostoru, tudi v avstrijskem. Peša pa sodelovanje s slovenskimi visokošolskimi in raziskovalnimi ustanovami.

Za učenje slovenščine kot J2 v obmejnem prostoru nastaja veliko gradiva za različne starostne skupine. Dobro bi bilo okrepiti koordinacijo in nadzor nad tem ter pomagati posameznikom in šolam pri urejanju tega gradiva. Če je res, da ministrske usmeritve spodbujajo učitelje, da sami oblikujejo in **razvijajo didaktična gradiva in didaktične pripomočke**, je tudi res, da je treba ta gradiva zbrati, ovrednotiti in deliti. Korak v tej smeri je na primer SLORI-jev projekt SM(e)Jse.⁹

Če strnemo, v Kanalski dolini se izvaja inovativen projekt večjezičnega šolstva, ki ga jemljemo za nek unikum v širšem prostoru. Gre za uvajanje vseh dolinskih jezikov (slovenščine, nemščine in furlanščine) kot učni jezik ob italijanščini, vendar za omejen delež učne ure (20 minut), ki se izvaja v tesnem sodelovanju in soprisotnosti razredne učiteljice in učiteljice dolinskega jezika.

Slovenska manjšina naj pozorno spremlja razvoj uvajanja slovenščine v večjezično šolanje in preverja, ali odgovarja njenim potrebam, hkrati pa naj razmisli o podpori razvoju kadrov za poučevanje slovenščine in ustvarjanje okolij, kjer so učenci lahko izpostavljeni slovenščini tudi zunaj šolskega okolja. Glede namenov večjezičnega šolanja¹⁰ pa lahko na osnovi opravljenih intervjujev ugotovimo, da zaenkrat ni enotnega stališča: različni sogovorniki izpostavljajo različne namene. Med temi izstopajo skrb za ohranjanje/revitalizacijo jezika, dodana vrednost večjezičnosti in oblikovanje večjezične regije.

⁹ Gre za spletni portal, ki deluje kot zbirališče novih in že obstoječih orodij, gradiv in informacij za razvoj jezikovnih veščin in spretnosti v slovenskem jeziku. Več o tem na spletni strani <http://www.slori.org/projekti/portal-smejse/>.

¹⁰ Prim. razdelek 4.1.

Bibliografija

Apprendere le lingue territoriali in Valcanale - Canal del Ferro. Interna dokumentacija večstopenjske šole na Trbižu.

Bangma, I., Van der Meer, C. in Riemersma, A. (ur.), 2011. *Trilingual primary education in Europe*. Mercator research center on Multilingualism, Leeuwarden/Ljouwert.

Bartaloth, R., 2019. Izzivi tromeje po šengnu. V Š. Čok in A. Škarabot (ur.), *Zamejski, obmejni, čezmejni*. SLORI, Trst. Str. 96-98.

Covi, L. in Campregher, S. (ur.), 2015. *Le lingue e il loro insegnamento in trentino*. IPRSE, Trento.

Documento della Commissione scientifica internazionale Scuola plurilingue della Valcanale. Interna dokumentacija večstopenjske šole na Trbižu.

Duhovnik Anotni, A., 2020. Govorim-govorimo slovensko, zavedanje izbire in razumevanje odločitev. V T. Oletič (ur.), *Slovenstvo in Evropa: 54. Študijski dnevi Draga 2019*, 10-30.

Gliha Komac, N., 2009. *Slovenščina med jeziki Kanalske doline*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana; Slovensko kulturno središče Planika, Ukve; SLORI, Trst.

Gliha Komac, N., 2019. Slovenska jezikovna skupnost na tromeji: potenciali in stvarnost (izbrani vidiki). V Š. Čok in A. Škarabot (ur.), *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji-Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*. SLORI, Trst. Str. 99-102.

Mercator education, 2005. *Slovene The Slovene language in education in Austria* (2nd edition).

Mercator education, 2005. *The Basque language in education in Spain* (2nd edition).

Mercator education, 2016. *The Ladin language in education in Italy* (2nd edition).

Mezgec, M., 2004. *Možnosti vseživljenjskega izobraževanja v manjšinskih jezikih Evropske unije*. Annales. Series historia et sociologia, 14 (1), 151-170.

Progetto »Crescere e apprendere in più lingue». Interna dokumentacija večstopenjske šole na Trbižu.

Venosi, S., 1996. Slovenci v Kanalski dolini. V I. Šumi in S. Venosi (ur.), *Večjezičnost na evropskih mejah: primer Kanalske doline*. SLORI, sedež Kanalska dolina, 45-50.

Časopisni viri

Dom/Slovit, 27. 11. 2013: Posvet o jezikih v Naborjetu / Convegno sulle lingue.

Dom/Slovit, 14. 11. 2016: Od septembra večjezična šola v Ukvah / Scuola plurilingue al via a Ugovizza.

Dom/Slovit, 27. 10. 2017: Za večjezično šolo nova komisija / Esperti per la scuola plurilingue.

Dom/Slovit, 1. 6. 2018: Jeziki še naprej v šoli / Per le lingua ancora a scuola.

Dom/Slovit, 19. 12. 2018: Večjezična šola tudi na Trbižu / Scuola plurilingue anche a Tarvisio.

Dom/Slovit, 30. 4. 2019: Močna podpora večjezičnemu pouku v Kanalski dolini.

Dom/Slovit, 15. 9. 2019: Lezioni di lingua sui banchi di tutta la valle.

Dom/Slovit, 29. 11. 2019: Dežela FJK za večjezično šolo / La regione con la scuola plurilingue.

Dom/Slovit, 20. 12. 2019: Tutti i vantaggi della scuola bilingue.

Dom/Slovit, 14. 2. 2020: Manj vpisov v vartace in primarne šole. V Tipani nobednega novega.

Dom/Slovit, 31. 7. 2020: Večjezični pouk je ministrstvu všeč / Scuola plurilingue, al ministero piace.

Dom/Slovit, 16. 10. 2020: Letos večjezični pouk še ni stekel / Il progetto plurilingue ancora non c'è.

Dom/Slovit, 13. 11. 2020: Večjezični pouk je stekel tudi letos / Il progetto plurilingue ora è partito.

Messaggero Veneto, 28. 11. 2019: Scuole plurilingue a Tarvisio, il progetto anche alle superiori.

Messaggero Veneto, 28. 10. 2017: Scuola plurilingue, il progetto debutta al ministero.

Novi Matajur, 9. 11. 2016: Uresničiti je treba želje po trojezičnem poučevanju.

Novi glas, 14. 11. 2016: Modeli in rešitve za pouk slovenščine v Kanalski dolini.

Novi Matajur 2. 1. 2017: Strokovna komisija pripravlja večjezični šolski kurikulum.

Novi Matajur 27. 3. 2019: Zaskrbljen klic na pomoč Slovencev v Kanalski dolini.

Novi Matajur 24. 4. 2019: »Dvojezična šola v Špetru je biser na državni ravni, škoda, da se tega ne zavedajo vsi domačini...«.

Novi Matajur, 4. 9. 2019: Na eni strani zadovoljstvo, na drugi kanček otožnosti: pogovor z ravnateljico Sonjo Klanjšček.

Primorski dnevnik, 7. 6. 2011: V Kanalski dolini bi radi trojezično šolo.

Primorski dnevnik, 16. 7. 2011: Naborjet podpira trijezično šolo.

Primorski dnevnik, 19. 1. 2017: Trijezične šole so želja in pravica prebivalstva.

Primorski dnevnik, 15. 11. 2017: V Kanalski dolini računajo na Giacominiya.

Primorski dnevnik, 15. 1. 2019: Slovenščina in nemščina izmenično z italijanščino.

Primorski dnevnik, 3. 9. 2019: Kako bo šola manjšine le prišla na zeleno vejo.

Primorski dnevnik, 27. 7. 2020: Zelena luč za trojezično šolstvo v Kanalski dolini.

Intervjuji z deležniki

Intervju z Rudijem Bartalothom, podpredsednikom Slovenskega kulturnega središča Planika, z dne 13. 5. 2021.

Intervju z Walterjem Bandljem, predsednikom Sveta slovenskih organizacij, z dne 1. 6. 2021.

Intervju s Ksenijo Dobrila, predsednico Slovensko kulturno-gospodarske zveze, z dne 7. 6. 2021.

Intervju z Alessio Rosolen, odbornico Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine za izobraževanje, univerzo in raziskovanje, z dne 14. 6. 2021.

Intervju z Anno Wedam, predsednico Združenja Don Mario Cernet, z dne 18. 6. 2021.

Intervju z Igorjem Gabrovcem, svetnikom Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine, z dne 19. 7. 2021.

Intervju s Petrom Černicem, inšpektorjem za šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji pri Deželnem šolskem uradu, z dne 20. 7. 2021.

Intervju z Doris Siega, Annamario Tributsch in Donatello Sacchet, ravnateljico večstopnjeske šole Ingeborg Bachmann na Trbižu in koordinatoricami šole za jezikovno področje, z dne 5. 8. 2021.

Intervju s Tatjano Rojc, senatorsko Republike Italije, z dne 3. 9. 2021.

Intervju z učiteljico slovenščine v Kanalski dolini z dne 9. 9. 2021.

Intervju z Albertom Busetinijem, odbornikom občine Naborjet - Ovčja vas za področje turizma, kulture in izobraževanja, z dne 10. 9. 2021.

Intervju z Barbaro Lagger, odbornico občine Trbiž za področje turizma, izobraževanja in enakih možnosti, z dne 13. 9. 2021.